

Vammaisneuvoston lausunto Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisten asumispalvelujen selvitykseen

YK:n vammaissopimus laintasoisena ihmisoikeussopimuksena edellyttää, että vammaisilla henkilöillä tulee olla mahdollisuus elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Vammaisten henkilöiden tulee voida valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole veloitettuja käyttämään tiettyjä asuinjärjestelyjä. (19. artikla). Vammaisneuvosto edellyttää, että vammaisten asumispalvelujen uudistamista tulee lähestyä ensisijaisesti ihmisoikeusperusteisesti, ei ainoastaan kustannussäästöjen näkökulmasta.

Vammaisneuvosto pitää aikataulua saatuihin selvityksiin perehtymiseksi liian tiukkana sekä selvityksiä puutteellisina ja hyvän hallintotavan vastaisina. Selvityksestä puuttuu täysin asukkaiden oman näkemyksen selvittäminen, henkilökunnan osallisuus sekä vammaisneuvoston ja kolmannen sektorin asiantuntemus. Esimerkiksi esittelyssä selvitettiin, että asuntokanta on vanhentunut ja kohderyhmäkohtaista asumista on vähän tarjolla. Viitattiin vaikeavammaisten mielenterveys- ja päihdeongelmien lisääntymiseen. Selvitystä sille, mihin tutkimustietoon asia pohjautuu ei saatu.

Vaikuttamistoimielimille tulee antaa todellinen mahdollisuus vaikuttaa hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vaikuttamistoimielin arvioi olevan merkitystä lasten ja nuorten, ikääntyneen väestön tai vammaisten henkilöiden ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta. (Laki hyvinvointialueesta 611/2011, 32 §)

Vammaisneuvosto pitää tärkeänä, että vammaisten asumispalvelut käsiteltäisiin yhdessä vammaispalvelujen muiden kokonaisuuksien kanssa, koska palvelut nivoutuvat olennaisesti yhteen kokonaisuutena muiden vammaispalvelujen kanssa. Puutteelliset selvitykset ja erillisyydet kokonaisuudesta vaikeuttaa asumispalveluiden kehittämistä ja vammaisten oikeuksien toteuttamista. Nykyisessä selvityksessä on vertailtu vain muutamien palvelujen kustannusvaikutuksia. Erilaiset asumispalvelumuodot on selvitettävä tarkemmin ja lisäksi on huomioitava mahdollisuudet yksilölliseen asumiseen palveluyksikköjen ulkopuolella esimerkiksi henkilökohtaisen avun tuella. Lyhytkestoiset säästöt ja palvelurakenteen muutokset ilman riittäviä kokonais selvityksiä saattavat aiheuttaa pitkäaikaista ja kohtuutonta haittaa yksittäisille vammaisille ihmisille. Esimerkiksi miten palveluluokkamuuotos neljännessä luokasta ensimmäiseen mahdollistuu ihmisoikeusperusteisesti ja asukkaan erityistarpeisiin vastaten.

Käytännössä pirkanmaalaisella vaikeavammaisella tai kehitysvammaisella henkilöllä on hyvin vähän valinnanmahdollisuuksia oman asumisensa suhteen. Ostopalvelut ovat keskittyneet muutamalle palveluntuottajalle, joiden palveluntuotantoon asukkaat eivät ole läheskään aina tyytyväisiä. Asumispalveluja käyttävien ihmisten asukasraadit ja -foorumit tulisikin ottaa mukaan palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen, laadun seurantaan ja arviointiin, samoin myös asiakasraadit kehitysvammahuollon yksiköissä. Asumispalvelujen käyttäjien tulisi päästä vaikuttamaan oikeisiin asioihin näennäisosallisuuden sijaan. Pelkkä vammaisneuvoston kuuleminen ei riitä. Myös YK:n vammaissopimus velvoittaa neuvottelemaan tiiviisti vammaisten, heidän omaisten/läheisten ja heitä edustavien järjestöjen kanssa heitä koskevissa asioissa.

Vammaisneuvosto muistuttaa, että minkäänlaisia muutoksia palvelumuodossa tai asuinpaikan sijainnissa ei saa tehdä ilman vammaisen/kehitysvammaisen henkilön ja heidän läheistensä suostumusta. Palvelusuunnitelmat tulee olla jokaisella palvelunkäyttäjällä ajan tasalla. Jokaisen vammaisen (vaikeavammaisen, autistinen, puhevammaisen) oma mielipide on selvitettävä korvaavilla kommunikointikeinoilla tai läheisen avustuksella. Asumispalveluita järjestettäessä on erityisesti huomioitava läheisten mahdollisuudet osallistua vammaisen arkeen ja vammaisen asiakkaan mahdollisuudet matkustaa läheisen luo.

Yhdenvertaisuuteen ja YK:n vammaissopimuksen oikeuksiin vedoten muistutamme vammaisten oikeudesta asua omassa kotikunnassaan myös pienemmällä paikkakunnalla. Laitosasumisen lakkautuksen yhteydessä kunnissa laiminlyötiin oikea-aikainen ja riittävä asumispalvelutuotanto ajallaan. Palvelujen tuotanto on jäänyt pääasiallisesti yksityiselle sektorille, minkä takia asuminen ei-kotipaikkakunnalla on lisääntynyt. Tämä aiheuttaa syrjintää muihin kuntalaisiin nähden, joilla on oikeus asua omassa kunnassaan. Erityisesti heikoimmassa asemassa olevat monitarpeiset tai haastavammat asiakkaat ovat joutuneet kärsimään yksityisen palvelutuotannon asiakasvalinnoista ja taloudellisista tuottavuustavoitteista.

Vammaisneuvosto muistuttaa erityisesti, että laitoshoido on purettu ja asumispalveluihin tulee löytää moninaisia vaihtoehtoja yksilöllisen valinnan mahdollistamiseksi – palveluasuminen kotiin, pienryhmäkodit ja yhteisöasuminen ym.

Yhdyspintatyöhön kuntien kanssa pitää erityisesti panostaa. Kaavoitus erilaisille vammaisryhmille ja erilaisilla asumisratkaisuilla on keskeisessä roolissa asumispalveluiden kehittämisessä. Pienet kunnat on myös huomioitava. Selvityksissä tulisi huomioida myös asumispaikkaa odottavien tai vääränlaisissa asumismuodoissa asuvien tarpeet ja toiveet. Kunnittain on pyydettävä lausunnot vammaisneuvostoilta asumispalveluihin ja myös muihin palvelukokonaisuuksiin liittyen.

Jatkosuunnittelussa huomioitavaa:

- Vammaisneuvosto edellyttää, että asumispalveluja käytävillä henkilöillä ja Pirkanmaan vammaisneuvostolla on useampia edustajia tulevaisuudessa asumispalveluja kehittämissä työryhmissä.
- Moniosaavan henkilöstön saatavuudesta on pidettävä huolta ja varsinkin heidän jaksamisestaan ja työssä pysymistään tuettava.
- Selvityksiä on vielä jatkettava ja tarkasteltava muiden vammaisten palvelukokonaisuuksien yhteydessä.
- Päätösten ja muutosten tekeminen liian kiireisessä aikataulussa vaarantaa laadukkaan lopputuloksen ja YK:n vammaissopimuksen oikeuksien toteutumisen. Tulisi odottaa uuden vammaispalvelulain voimaantuloa.
- Vammaisten palveluista ei pidä säästää, koska aiemmat budjetit ovat olleet alimitoitettuja. Nykyiset palvelut eivät mahdollista yhdenvertaisia, yksilöllisiä tarpeiden mukaisia palveluja eivätkä täytä YK:n vammaissopimuksen oikeuksia. Kaiken lähtökohtana tulee

olla vammaisten ihmisarvon ja hyvän elämänlaadun mahdollistaminen. Positiivinen erityiskohtelu on huomioitava, jotta vammaiset saavat vastaavat palvelut kuin vammattomatkin. Vammaispalvelut korjaavat vamman aiheuttamaa eriarvoisuutta.

- Vammaisten asumispalvelujen toteutuksessa sekä kilpailutuksissa on huomioitava vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus ja oikeus omaan, turvalliseen kotiin yleisenä suunnittelua ohjaavana periaatteena. Koko elämän kestävässä asumispalveluissa on luotava pysyvyyttä ja turvallisuutta vammaiselle varmistaen omaisten mahdollisuus tukea vammaista henkilöä. Lähipalvelut ja monipuoliset, osaavat sosiaali -ja terveydenhuollon palvelut asumisen tukena ovat välttämättömiä.
- Palvelurakenteen keventämisessä tulee muistaa henkilökohtaisen avun mahdollisuudet. Henkilökohtaisen avun sijaisjärjestelmää pitää kehittää. Työterveyshuollon oltava kattavampi. Hyvinvointialueen tarjottava vahvempaa tukea työnantajille ja avustajille esim. säännöllisen koulutusten ja työnohjauksen muodossa. Henkilökohtaiseen apuun tarvitaan veto- ja pitovoimaa. Toimivalla henkilökohtaisella avulla monet nykyisissä asumisyksiköissä asuvat vaikeavammaisat henkilöt voisivat siirtyä asumaan itsenäisemmin.
- Henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluja on jatkettava asumisen kontekstissa koskien kaikkia vammaisryhmiä.
- Asumispalvelujen monimuotoisuutta tulee lisätä.
- Lapsuuden kotoa muutettaessa asumisvalmennus tai -kokeilu henkilön omaan kotiin. Nykyisellään monet kokeilujaksot paikantuvat asumisyksiköiden laitostaviin olosuhteisiin ja saattavat jo itsessään ohjata valitsemaan todellista tarvetta raskaamman palvelun. Avun tarve harrastuksissa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa mahdollistettava. Apua ja tukea tarvitaan myös oman kodin ulkopuolella eikä se ajoitu aina erityistyöntekijöiden virka-ajalle.
- Lähitorien tunnettavuutta on lisättävä ja niissä saatavaa palvelua on laajennettava.
- Yhdistykset ja järjestöt on otettava laajemmin mukaan kehittämään ja auttamaan palveluissa.
- Omaishoitajien työtä ja jaksamista arvostettava ja tuettava entistä paremmin. Hoitajien vapaapäivät ja lainmukaiset tukipalvelut omaishoitajille on varmistettava.
- Esteettömyys on oltava tarkoituksenmukaista asiakasryhmät huomioiden esim. valaistus, kaikuminen, kommunikaatiotavat ja henkilöstön ohjaustaidot
- Asumissijoittelussa on otettava huomioon yksilöllinen tarve ja sosiaalisten suhteiden säilyminen

Vammaisneuvosto kiittää jo tehdyistä selvitystöistä, toivoo selvityksiin tarkennuksia ja laajennuksia sekä tarjoutuu osallistumaan yhteistyöhön jatkosuunnittelussa ja toteutusta mietittäessä.

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisneuvoston puolesta 28.9.2023

Tuija Kaivanto
puheenjohtaja